

# Prawa dziecka w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Konstytucyjnego



*Mgr Magdalena Osińska-Wilińska - DOKTORANTKA*

Prawnik, właściciel kancelarii prawnej, doktorantka Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Członek Zespołu Prawnego przy Rzeczniku Praw Doktoranta. Uzyskała dyplom Instytutu Prawniczego w Sankt Petersburgu. Fundator prawniczej Fundacji White-Red oraz członek rad nadzorczy organizacji pozarządowych. Prawnik w Centrum Praw Kobiet, dwukrotnie nominowana do Prawnika Pro Bono. Autorka licznych artykułów naukowych z zakresu praw człowieka, prawa energetycznego, procedur administracyjnych. Prelegent ogólnopolskich oraz międzynarodowych konferencji naukowych i sympozjów w całej Polsce. W pracy naukowej i zawodowej zajmuje się także prawem energetycznym i ochroną środowiska. Trener/wykładowca prawa i procedury administracyjnej, rachunkowości, praw człowieka, prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Wykładowca na szkoleniach dla praktyków największych przedsiębiorstw energetycznych, jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych.

## 1. PRAWO MIĘDZYNARODOWE, A PRAWA DZIECKA.

### 1.1. Rada Europy

Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy („PACE”) stworzyło pierwsze rekomendacje odnośnie ochrony dzieci w 1969 roku, na czele z Zaleceniem 561 nazwanym „Ochrona małoletnich przed złym traktowaniem” . Pomimo że głównie dotyczyło bicia dzieci w domach, rekomendowało również aby Kraje Europejskie „wykorzystywały wszystkie możliwe środki by zapewnić, że kompetentne Ministerstwa są świadome powagi i zakresu problemu dzieci poddanych fizycznemu i mentalnemu okrucieństwu”, oraz, w dalszym punkcie, „aby wymagać od urzędów odpowiedzialnych za opiekę nad maltretowanymi dziećmi aby koordynowały swoje działania, w takim stopniu w jakim jest to możliwe, z organizacjami prywatnymi”. Zlecenie Nr R (79) 17 Komitetu Ministrów, dotyczące ochrony dzieci przed złym traktowaniem, opierało się na tej rekomendacji PACE: Rządy miały podjąć wszystkie możliwe działania by zapewnić bezpieczeństwo wykorzystywanych dzieci „w sytuacjach gdy akty wykorzystywania były spowodowane przez działania lub ich brak ze strony osób odpowiedzialnych za opiekę nad dzieckiem, lub ich tymczasowych lub stałych opiekunów”.

Europejska Karta społeczna 1961 zawiera Artykuł 7 - dzieci i młode osoby mają prawo do specjalnej opieki przeciwko fizycznemu i moralnemu niebezpieczeństwu na które są narażone.

### 1.2. Organizacja Narodów Zjednoczonych

Deklaracja Praw Dziecka z Genewy, została przyjęta przez Ligę Narodów w 1924 roku i podkreślała w swojej preambule że ludzkość zawdzięcza dziecku „wszystko najlep-

sze co ma do oddania”. Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych, przegłosowało jednomyślnie w 1959 roku, przyjęcie Deklaracji praw dziecka, rozwijając deklarację z 1924 roku. Ta Deklaracja z 1959 jest poprzedzona ogólną zasadą, że dziecko, z uwagi na swoją niedojrzałość fizyczną i mentalną, potrzebuje specjalnej opieki i troski. Zasada nr 2 mówi, że dziecko powinno podlegać specjalnej ochronie i że powinno mieć możliwość i środki umożliwiające mu rozwój fizyczny, mentalny, moralny, duchowy oraz społeczny w zdrowych i normalnych warunkach gwarantujących wolność i godność, z najważniejszymi interesami dziecka zawsze na najwyższym miejscu. Zasada nr 8 mówiła, że dziecko w każdych warunkach powinno otrzymywać ochronę i ulgę jako pierwsze, a Zasada nr 9 mówiła, że dziecko musi być chronione przed wszystkimi formami zaniedbania, okrucieństwa lub wykorzystywania.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 roku („UDHR”) zawiera dwa artykuły które odnoszą się do dzieci - Artykuł 25, dotyczący specjalnej opieki i pomocy oraz Artykuł 26 dotyczący prawa do bezpłatnej nauki na poziomie podstawowym - jak również cały katalog praw człowieka, które odnoszą się do wszystkich istot ludzkich, włączając w to prawo do niebycia ofiarą okrucieństwa oraz upokarzającego lub niehumanitarnego traktowania.

Artykuł 24 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych („ICCPR”) stanowi że „każde dziecko, bez dyskryminacji, powinno mieć dostęp do takich środków bezpieczeństwa jakie są wymagane przez jego status małoletniego, ze strony rodziny, społeczeństwa i Państwa”. Artykuł 2 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych („ICESC „) wymagał od Państwa podejmowania kroków, włączając w to legislacyjne, aby stopniowo realizować prawa gwarantowane przez Pakt. Artykuł 10 ICESC stanowi, że specjalne środki ochrony i asysty powinny być podejmowane na rzecz młodych osób. Artykuł 12 odnosi się do prawa wszystkich do „cieszenia się najwyższym osiągalnym stanem zdrowia fizycznego i mentalnego” oraz zawiera specjalne instrukcje, zgodnie z którymi kraje są zobligowane do podjęcia kroków w celu zapewnienia zdrowego rozwoju dzieci. Obydwa Pakty zostały przedstawione do podpisu w 1966 roku i zostały przyjęte i ratyfikowane przez Irlandię odpowiednio w 1973 i 1989 roku.

Wstęp do Konwencji o prawach dziecka z 1989 roku przywołuje, interalia, rozmaite środki ochrony z deklaracji z lat 1924 i 1959, oraz z UDHR i ICCPR. Artykuł 19 mówi, że Państwa mają chronić dzieci przed złym traktowaniem przez rodziców oraz innych odpowiedzialnych za opiekę nad nimi oraz stworzyć odpowiednie programy społeczne, służące zapobieganiu nadużyciom i pomoc ofiarom.

ETPC podnosi, iż że Artykuł 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzony w Paryżu dnia 20 marca 1952r.<sup>1</sup> sankcjonuje jedną z najważniejszych wartości demokratycznego społeczeństwa. Zabrania, bez wyjątków, stosowania tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karnia. Zobowiązanie zgodne z Artykułem 1 Konwencji do zabezpieczenia praw i wolności opisanych w Konwencji, w połączeniu z Artykułem 3, wymaga od władz państwowych po-

<sup>1</sup> Dz. U. z 1995 r., Nr 36, poz. 175.

dejmowania środków zaprojektowanych do zapewnienia, że każda osoba poddana jego jurysdykcji nie jest przedmiotem tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, włączając w to złe traktowanie przez inne osoby prywatne. Pozytywny obowiązek ochrony nie może wywoływać nadmiernego obciążenia władz, mając na uwadze nieprzewidywalność zachowania ludzkiego oraz wybory jakich należy dokonywać odnośnie priorytetów i środków. Równocześnie, nie każde zagrożenie złym traktowaniem wymaga od władz dochowania wymogów Konwencji aby zapobiec temu zagrożeniu. Powinny one jednak przynajmniej oferować efektywną ochronę, w szczególności dzieci i innych wrażliwych osób, i powinny zawierać realne kroki do zapobiegania złemu traktowaniu, o którym władze wiedziały lub powinny były wiedzieć<sup>2</sup>.

Orzecznictwo Trybunału w jasny sposób określa, że pozytywne zobowiązanie ochrony zakłada specjalną wagę, w kontekście świadczenia ważnej usługi publicznej jaką jest edukacja podstawowa. Władze szkolne są zobowiązane do ochrony zdrowia i dobra uczniów a także, w szczególności, małych dzieci które są specjalnie wrażliwe i pod wyłączną kontrolą tych władz<sup>3</sup>. Po rozważeniu fundamentalnej natury praw zagwarantowanych przez Artykuł 3 oraz szczególnie wrażliwej natury dzieci, jest to niepodważalna odpowiedzialność rządu by zapewnić ich ochronę przed złym traktowaniem, szczególnie w kontekście edukacji podstawowej, poprzez przyjmowanie, w razie potrzeby, specjalnych działań i zabezpieczeń.

Orzecznictwo ETPC stwierdza, że Konwencja może nakładać pozytywne zobowiązanie na Państwo, i do tego doszło w kontekście Artykułu 2 Protokołu nr 1 dotyczącego prawa do edukacji (*Sprawa „użycia języków nauczania w edukacji w Belgii”*, 23 lipiec 1968 roku, ust 3, seria A nr 6). Sformułowanie użyte w sprawie *Marckx*<sup>4</sup> do opisu pozytywnego zobowiązania zgodnie z Artykułem 8, aby zapewnić integrację dziecka w rodzinie, było często cytowane<sup>5</sup>. Najbardziej trafnie, w sprawie X i Y przeciwko Holandii, stwierdzono że brak przepisów kryminalizujących próby seksualne wobec upośledzonej młodzieży oznaczało porażkę Państwa w wypełnieniu pozytywnego zobowiązania do ochrony praw ofiar zapisanych w Artykule 8. Podsumowując, Trybunał oddalił argumenty Rządu że było to wydarzenie „niespotykane” a luka legislacyjna „nie do przewidzenia”. Pozwane Państwo powinno być świadome ryzyka nadużyć seksualnych wobec upośledzonej młodzieży w prywatnym ośrodku opieki nad dziećmi oraz powinno przygotować odpowiednie prawo na taką okoliczność. Te sprawy obejmowały fakty wcześniejsze lub współczesne dla sprawy która jest teraz badana.

Trybunał wyjaśnił zakres i charakter pozytywnego obowiązku wobec Państwa, od czasu obrad nad tymi wczesnymi sprawami. Jednakże, jest to rozumiane jako wyjaśnie-

<sup>2</sup> *Sprawa X i Y przeciwko Holandii* wyrok z dnia 26 marca 1985 roku, seria A nr 91, ust. 21–27; *sprawa A. przeciwko Wielkiej Brytanii*, 23 wrzesień 1998 roku, *Raporty* 1998-VI, ust. 22; *Sprawa Z i Inni przeciwko Wielkiej Brytanii*, cytowana powyżej, ust. 74–75, ECHR 2001-V; *sprawa D.P. i J.C. przeciwko Wielkiej Brytanii*, nr 38719/97, ust 109, 10 październik 2002 roku; i *sprawa M.C. przeciwko Bułgarii*, nr 39272/98, ust 149, ECHR 2003-XII.

<sup>3</sup> *Sprawa Grzelak przeciwko Polsce*, nr 7710/02, ust. 87, 15 czerwiec 2010 roku; i *sprawa Ilbeyi Kemaloğlu i Meriye Kemaloğlu przeciwko Turcji*, nr 19986/06, ust 35, 10 kwiecień 2012 r.

<sup>4</sup> *Sprawa Marckx przeciwko Belgii*, 13 czerwiec 1979 roku, ust. 31, seria A nr 31.

<sup>5</sup> *Sprawa Airey przeciwko Irlandii*, 9 październik 1979 roku, ust. 25, seria A nr 32.

nie orzecznictwa, które ma nadal zastosowanie do wcześniejszych faktów, bez potrzeby zadawania pytań o jego retroaktywność<sup>6</sup>.

W orzecznictwie również wskazano, że efektywne środki ochrony przeciw poważnym czynom, takim jak obecne postępowanie, mogą być osiągnięte jedynie poprzez istnienie efektywnych przepisów karnych, wspomaganych przez organy ścigania<sup>7</sup>. Co ważne, charakter nadużyć wobec dzieci, szczególnie w przypadku gdy oprawca jest w pozycji siły wobec dziecka, powoduje że istnienie użytecznych środków ujawniania i informowania jest fundamentalne dla efektywnego wykorzystania dostępnego prawa<sup>8</sup>. Trybunał chciałby wyjaśnić, że podobnie jak Rząd uważa, że nie zostały przedstawione przed Trybunałem dowody błędów Państwa w zakresie jego działania operacyjnego w celu zapewnienia ochrony skarżącej<sup>9</sup>. Nie jest wymagane udowodnienie że złe traktowanie nie nastąpiłoby gdyby nie zaniechanie Państwa. Porażka w wykorzystaniu dostępnych środków, które mogłyby mieć realną szansę zmiany rezultatu lub zminimalizowania szkody, jest wystarczające do wykazania odpowiedzialności Państwa<sup>10</sup>. Państwo nie może zrzucić z siebie z obowiązków wobec małoletnich w szkołach podstawowych poprzez delegowanie tych obowiązków do osób prywatnych lub instytucji<sup>11</sup>.

Odpowiednio, kiedy kontrola nad edukacją większości małych dzieci została oddana podmiotom niepaństwowym, Państwo powinno było również być świadome, biorąc pod uwagę jego dorozumiany obowiązek do ochrony dzieci w tym kontekście, potencjalnych zagrożeń dla ich bezpieczeństwa przy braku odpowiednich mechanizmów ochrony. To ryzyko powinno było być zaadresowane poprzez przyjęcie adekwatnych środków i zabezpieczeń. Powinny one, jako podstawa, zawierać efektywne mechanizmy wykrywania i informowania jakichkolwiek sytuacji złego traktowania przez kontrolowany przez Państwo podmiot i do niego. Takie procedury mają fundamentalne znaczenie dla egzekwowania przepisów prawa karnego, dla prewencji złemu traktowaniu i dla wypełnienia pozytywnego zobowiązania Państwa do ochrony.

## 2. RELACJE Z RODZICAMI.

Zgodnie z artykuł 58 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego stanowi:

„W wyroku orzekającym rozwód sąd rozstrzyga o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem obojga małżonków (...). Sąd może powierzyć wykonywanie władzy jednemu z rodziców ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka.”

<sup>6</sup> Sprawa *Varnava i Inni przeciwko Turcji* [GC], nr. 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 i 16073/90, ust. 140, ECHR 2009.

<sup>7</sup> Sprawa *X i Y przeciwko Holandii*, ust. 27; sprawa *Beganović przeciwko Chorwacji*, nr 46423/06, ust 71, 25 czerwca 2009 roku; sprawa *Mahmut Kaya przeciwko Turcji*, nr 22535/93, ust 115, ECHR 2000-III; i sprawa *M.C. przeciwko Bułgarii*, ust. 150.

<sup>8</sup> Sprawa *Juppala przeciwko Finlandii*, nr 18620/03, ust 42, 2 grudzień 2008 roku.

<sup>9</sup> Sprawa *Osman przeciwko Wielkiej Brytanii*, ust. 115-116.

<sup>10</sup> sprawa *E. i inni przeciwko Wielkiej Brytanii*, ust. 99.

<sup>11</sup> Sprawa *Costello-Roberts przeciwko Wielkiej Brytanii*, ust. 27, sprawa *Storck przeciwko Niemcom*, nr 61603/00, ust. 103, ECHR 2005-V.

W myśl uchwały Sądu Najwyższego, jeżeli rodzic, który został zobowiązany postanowieniem sądu do respektowania uprawnień drugiego rodzica do określonych kontaktów z dzieckiem, nie stosuje się do tego zobowiązania, postanowienie w sprawie określenia kontaktów z dzieckiem podlega egzekucji. Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego dotyczące egzekucji zobowiązań niepieniężnych stosuje się do wykonywania postanowień sądu w sprawach praw rodzicielskich oraz praw kontaktów z dzieckiem<sup>12</sup>.

Przyjemność, jaką czerpią rodzice i dziecko z wzajemnego towarzystwa, stanowi podstawowy element życia rodzinnego, nawet jeżeli związek rodziców się zakończył<sup>13</sup>. Zasadniczym celem artykułu 8 jest ochrona jednostki przed arbitralnymi decyzjami organów władzy publicznej. Ponadto z “poszanowania” życia rodzinnego mogą także wynikać pozytywne obowiązki. Jednakże granicy pomiędzy pozytywnymi i negatywnymi obowiązkami Państwa nie da się wyznaczyć za pomocą definicji. Niemniej jednak znajdują tu zastosowanie podobne zasady. W obu przypadkach należy mieć na względzie zapewnienie właściwej równowagi pomiędzy konkurującymi ze sobą interesami jednostki a interesami społeczeństwem jako całości<sup>14</sup>.

W orzecznictwie ETPC konsekwentnie utrzymywał, że artykuł 8 zawiera prawo rodzica do tego, aby podjęte zostały środki zmierzające do powtórnego połączenia go z dzieckiem, a także zawiera obowiązek organów krajowych do podjęcia takich działań. Jednakże obowiązek organów krajowych do ułatwiania scalania rodziny nie jest absolutny, gdy połączenie rodzica z dzieckiem, które mieszkało przez jakiś czas z drugim rodzicem, nie może mieć miejsca natychmiast i może wymagać podjęcia środków przygotowawczych. Natura i zakres takich przygotowań będą zależały od okoliczności każdej sprawy, ale zrozumienie i współpraca wszystkich zainteresowanych jest zawsze ważnym elementem. Podczas gdy organy krajowe muszą robić, co tylko się da, by ułatwić taką współpracę, jakkolwiek obowiązek zastosowania przymusu w tym obszarze musi być ograniczony, skoro zarówno interesy jak i prawa oraz wolności wszystkich zainteresowanych muszą być wzięte pod uwagę, a przede wszystkim najlepszy interes dziecka oraz jego prawa w świetle artykułu 8 Konwencji. W sytuacji, gdy może się wydawać, że kontakty z rodzicem mogą zagrażać tym interesom albo kolidować z tymi prawami, zadaniem organów krajowych jest zapewnienie właściwej równowagi pomiędzy nimi, mając na względzie interes powszechny zapewnienia przestrzegania reguł prawa<sup>15</sup>. Trybunał musi upewnić się, czy organy krajowe podjęły wszelkie niezbędne kroki, aby ułatwić wykonanie postanowienia, jakich rozsądnie można się domagać w szczególnych okolicznościach sprawy<sup>16</sup>. Postępowania w trakcie których określone są kontakty rodzica z dzieckiem, włączywszy wykonanie postanowień wydanych w ich

<sup>12</sup> Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 1976 r., III CZP 94/75, OSNCP 1976 7-8.

<sup>13</sup> Wyrok z 7 sierpnia 1996 r. *Johansen p. Norwegii*, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-III, pp. 1001-1002, § 52, oraz *Elsholz p. Niemcom* [GC], nr 25735/94, § 43, ECHR 2000-VIII.

<sup>14</sup> Wyrok z 28 listopada 1996 r. *Ahmut p. Holandii*, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-VI, p. 2031, § 63.

<sup>15</sup> Sprawa *Hokkanen*, cyt. powyżej, p. 22, § 58; *Ignaccolo-Zenide p. Rumunii*, nr 31679/96, p. 265, § 94, ECHR 2000-I; *Nuutinen p. Finlandii*, nr 32842/96, § 129, ECHR 2000-VIII.

<sup>16</sup> Sprawa *Hokkanen*, cyt. powyżej, § 58; *Ignaccolo-Zenide*, § 96; *Nuutinen p. Finlandii*, cyt. powyżej, § 128.

toku, wymagają szybkiego działania, ponieważ upływ czasu może mieć nieodwracalne konsekwencje dla relacji pomiędzy dziećmi a rodzicem, z którym dziecko nie mieszka<sup>17</sup>.

### 3. PRAWA DZIECKA W ŚWIETLE POLSKIEGO ORZECZNICTWA.

Zgodnie z powszechnie przyjętym poglądem najpełniejsza realizacja zasady dobra dziecka dokonywać się może poprzez zapewnienie możliwości jego wychowania w rodzinie, przede wszystkim w rodzinie naturalnej, poprzez pieczę rodzicielską sprawowaną przez osoby związane z dzieckiem przez więź biologiczną. Analiza mechanizmów filiacyjnych, na których tradycyjnie opierają się stosunki rodzinne, wyraża w sposób dość oczywisty tendencję do tego, aby relacje prawne na linii rodzice i dziecko odpowiadały rzeczywistości biologicznej, lecz prymat rodziny naturalnej i więzi biologicznej jako podstawy kształtowania stosunków rodzinnych ma charakter bezwzględny, który zawsze i w każdych okolicznościach musi przeważać nad wartością relacji rodzinnych kształtowanych w oparciu o innego rodzaju kryteria, nakierowane na ochronę wartości takich jak bliskość i stabilność relacji rodzinnych, bezpieczeństwo dziecka, godziwe warunki wychowania i rozwoju. Zasada dobra dziecka wyrażająca prymat więzi opartych na rzeczywistym pochodzeniu biologicznym wyraża jedynie dominującą tendencję, co nie wyklucza, że w pewnych warunkach i okolicznościach dobro dziecka nie będzie wymagało odwołania się do innych przesłanek kształtowania relacji rodzinnych, w ramach których to właśnie interes dziecka przeważa nad interesem rodziców biologicznych i będzie wymagał ochrony stosunków rodzinnych opartych na istnieniu innego typu więzi niż więź biologiczna. Powyższe wiąże się to z takiego pojmowania dobra dziecka, które akcentuje interes dziecka związany z zapewnieniem odpowiednich warunków wychowania i rozwoju. Bezwzględne dążenie do prymatu rodziny naturalnej mogłoby niekiedy odbywać się kosztem dobra dziecka. Już te wstępne, ogólne rozważania prowadzą do wniosku, iż w polskim prawie rodzinnym nie respektuje się bezwzględnie prawa filiacji ojca biologicznego. Mimo że zakłada się zgodność stanu prawnego i tzw. prawdy biologicznej, nie istnieje bezwzględny obowiązek respektowania zarówno przez ustawodawcę, jak i organy stosujące prawo, więzi biologicznej między prawnym ojcem a dzieckiem przejawiający się np. koniecznością każdorazowo ingerencji w istniejące stosunki rodzinne w razie twierdzenia, iż kto inny jest ojcem biologicznym. Jedną z fundamentalnych wartości podlegających ochronie konstytucyjnej jest też dobro rodziny. Ustrojodawca instytucji tej poświęcił kilka norm konstytucyjnych. Warto zaznaczyć, że ustawodawca zmierza – co jest szczególnie widoczne na gruncie rozwiązań przyjętych w k.r.o. – do zapewnienia stabilności istniejących stosunków rodzinnych z uwagi na zapewnienie prawidłowego rozwoju małoletnich dzieci. To ich interes ma bezpośredni wpływ na losy rodziny i wymusza określone rozstrzygnięcia ze strony organów władzy publicznej. Konieczność zapewnienia stabilności rodziny determinuje szereg rozwiązań kodeksowych. Taki kształt regulacji jest uzasadniony koniecznością respektowania niezwykle istotnej w ramach norm dotyczących stanu cywilnego zasady bezpieczeństwa i pewności prawa. Wartości te mają szczególnie istotne znaczenie dla stabilizacji więzi

<sup>17</sup> Sprawa *Ignaccolo-Zenide*, cyt. powyżej, s. 267, § 102.

rodziny, które nie mogą być podważane w sposób dowolny, w jakimkolwiek postępowaniu i w jakimkolwiek czasie<sup>18</sup>.

Ograniczenia kwestionowania ustalonej prawnie filiacji dziecka stanowią, jak podkreśla się w doktrynie, instytucjonalne, szczególne i zarazem konieczne, z punktu widzenia interesów samego dziecka, odstępstwo od zasady prawdy obiektywnej. Interes małoletniego dziecka i stabilność stosunków rodzinnych prowadzić może w konsekwencji do podważenia zasady prymatu ustalenia oraz ochrony ojcostwa biologicznego. W świetle przepisów konstytucyjnych, powyższa zasada ta nie ma bezwzględnego pierwszeństwa, a tym samym nie podlega nieograniczonej ochronie. Nie podlega zatem bezwzględnej ochronie konstytucyjnej więź biologiczna ojca i dziecka. Wskazane powyżej wartości mogą bowiem przemawiać w uznaniu ustawodawcy za jej istotnym ograniczeniem. Więź biologiczna doznaje ochrony z pewnością wówczas, gdy ta metoda filiacji nie konkurowałaby z innym ustalonym trwale pochodzeniem dziecka (np. po upływie terminów zawitych). Problem ten od wielu lat jest przedmiotem dyskusji i polemik w doktrynie prawa cywilnego. Wskazuje się bowiem, że chodzi o ścieranie się dwóch niewątpliwie przeciwstawnych tendencji – zapewnienia zgodności stanu prawnego (stanu cywilnego) z tzw. prawdą biologiczną z jednej oraz zasady stabilności stosunków rodzinnych z drugiej strony<sup>19</sup>.

W orzecznictwie ETPC podkreśla się dobro dziecka w ramach życia rodzinnego. Interes publiczny może wymagać utrzymania spójnego systemu prawa rodzinnego stawiającego na pierwszym miejscu interesy dziecka<sup>20</sup>. Dobro dziecka ma istotne znaczenie przy podejmowaniu decyzji dotyczących stosunków między nim a rodzicami. W wyroku z 13 czerwca 1979 r. w sprawie Marckx przeciwko Belgii podniesiono, iż „poszanowanie życia rodzinnego zakłada w szczególności prawne gwarancje, umożliwiające dziecku zwiążanie się z rodziną już od urodzenia. Państwo ma wybór instrumentów”<sup>21</sup>. Należy jednak pamiętać, że państwo nie ma bezwzględного obowiązku realizacji działań, których celem ma być zagwarantowanie trwałości relacji rodzinnych, a zatem przede wszystkim z rodzicami biologicznymi. Kluczowe znaczenie mają interesy oraz prawa i wolności zainteresowanych, zwłaszcza dziecka. Jeżeli kontakty z rodzicem mogłyby zagrozić tym interesom lub ingerować w prawa dziecka, to zadaniem władz jest znaleźć równowagę między nimi<sup>22</sup>.

## PODSUMOWANIE

Konwencja o prawach dziecka zawiera katalog praw dziecka. Na podmiotowość dziecka wskazują tu zwłaszcza przepisy, które dotyczą prawa do życia i obowiązku sporządzenia

<sup>18</sup> Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 listopada 2002r. sygn. SK 40/01, OTK ZU nr 6/2002, poz. 81.

<sup>19</sup> J. Gwiazdomorski [w:] J.S. Piątowski (red.), *System prawa rodzinnego*, s. 713-714.

<sup>20</sup> M. A. Nowicki: *Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wybór Orzecznictwa*, Warszawa 1998, poz. 1150.

<sup>21</sup> M.A. Nowicki, *Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Kamienie Milowe*, Warszawa 1997, wyd. 2, s. 271-272).

<sup>22</sup> Orzeczenie z dnia 23 września 1994 r. w sprawie Hokkanen przeciwko Finlandii, A.299-A, M.A. Nowicki, *Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Kamienie Milowe*, s. 286.

natychmiast po narodzinach aktu urodzenia dziecka, otrzymania nazwiska i nabycia obywatelstwa (art. 7 i 8). Konwencja określa również prawo dziecka do rodziny<sup>23</sup>. Powyższy akt zwraca uwagę na prawo do wolności ekspresji, poszukiwań, uzyskiwania informacji propagowania własnych idei i sądów w formie pisemnej, artystycznej lub innej, prawo do wolności spotkań, zrzeszania się, gromadzenia, o ile to nie gwałci praw innych ludzi i jest zgodne z porządkiem, zdrowiem oraz normami społecznymi<sup>24</sup>.

Artykuł 14 i 16 wskazuje na prawa dziecka do wyznania, wolności myśli, manifestowania wiary i prawo chroniące dziecko przed ingerencją w jego życie prywatne, rodzinne, domowe i korespondencję. Konwencja podkreśla obowiązek opieki nad dzieckiem przez rodziców, państwo ma wspomagać rodzinę w realizacji tego zadania, tworząc system instytucji i urzędów uzupełniających rodzinę w jej funkcjach<sup>25</sup>.

Nadto, konwencja reguluje kwestie ochrony dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej poprzez zapewnienie im opieki w rodzinach zastępczych i instytucjach publicznych. Zawiera też odpowiednie postanowienia dotyczące adopcji, w tym adopcji międzynarodowej. Dziecko chronione jest przed torturami, okrutnym, nieludzkim lub poniżającym traktowaniem lub karaniem. Jednocześnie zakazano stosowania wobec dziecka kary śmierci oraz kary dożywotniego więzienia bez możliwości wcześniejszego zwolnienia.

Ustęp b) i c) powyższego artykułu sformułuje prawo dziecka do wolności osobistej.

W przypadku pozbawienia wolności każde dziecko powinno być traktowane humanitarnie i z poszanowaniem godności ludzkiej, w sposób uwzględniający potrzeby osoby wynikające z jej wieku.

Konwencja zawiera szereg innych praw dziecka, tj.: prawo do ochrony przed wszelkimi formami przemocy (art. 19), prawo do ochrony przed wszelkimi formami wyzysku (art. 36), w tym wyzysku seksualnego i nadużyć seksualnych (art. 34) oraz wyzysku ekonomicznego (art. 32), prawo do korzystania z najwyższego osiągalnego poziomu zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób i rehabilitacji zdrowotnej (art. 24), prawo do poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu (art. 27), prawo do korzystania z systemu zabezpieczenia społecznego (art. 26), prawo do nauki (art. 28 i 29), prawo do wypoczynku i czasu wolnego (art. 31), prawo do rehabilitacji i reintegracji społecznej (art. 39), prawo dziecka niepełnosprawnego do szczególnej troski (art. 23), prawo dziecka ubiegającego się o status uchodźcy lub już uznanego za uchodźcę do otrzymania odpowiedniej ochrony i pomocy humanitarnej (art. 22), prawo dziecka należącego do mniejszości etnicznej, religijnej lub językowej do korzystania z własnej kultury, do wyznawania swojej religii lub używania własnego języka oraz prawo do poznania swoich praw (art. 42).

Należy podkreślić, iż Polska ratyfikowała szereg umów międzynarodowych z zakresu ochrony praw człowieka – Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka

<sup>23</sup> T. Smyczyński, *Pojęcie dziecka i jego podmiotowość w Konwencji o Prawach Dziecka. Analiza i Wykładnia*, red. T. Smyczyński. Poznań 1999, s. 42.

<sup>24</sup> E. Kartowicz, *Ochrona Praw Dziecka w kontekście działalności UNICEF*, Warszawa 1996, s. 42.

<sup>25</sup> Tamże.



i Podstawowych Wolności (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.), Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167), Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169), Europejskiej Konwencji o Wykonywaniu Praw Dzieci (Dz. U. z 2000 r. Nr 107, poz. 1128), Konwencji dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę z 25 października 1980 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528), Europejskiej Konwencji o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz przywracaniu pieczy nad dzieckiem z 20 maja 1980 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 31, poz. 134), Konwencji o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą z 20 czerwca 1956 r. (Dz. U. z 1961 r. Nr 17, poz. 87 i 88), Konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych z 2 października 1973 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 39, poz. 444), Europejskiej Konwencji o przysposobieniu dzieci z 24 kwietnia 1967 r. (Dz. U. z 1999 r. Nr 99, poz. 1157), Konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z 29 maja 1993 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 39, poz. 448), Europejskiej Konwencji o statusie prawnym dziecka pozamałżeńskiego z 15 października 1975 r. (Dz. U. z 1999 r. Nr 79, poz. 888), Konwencji o uregulowaniu opieki nad małoletnim z 12 czerwca 1902 r. (Dz. U. z 1929 r. Nr 13, poz. 105, Nr 180, poz. 596).

## STRESZCZENIE

Prace nad utworzeniem instytucji Rzecznika Praw Dziecka w Polsce zainicjowane zostały przez organizacje pozarządowe i środowiska działające na rzecz praw dzieci. W rezultacie w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej wprowadzono przepis (art. 72 ust. 4) dający podstawy prawne do powołania Rzecznika Praw Dziecka. W wyniku prac parlamentarnych 6 stycznia 2000 r. uchwalono ustawę o Rzeczniku Praw Dziecka. W ten sposób ukształtowana została instytucja ochrony praw człowieka wyposażona w uprawnienia o charakterze procesowym, kontrolnym, interwencyjnym i sygnalizacyjno – inicjującym.

Polska posiada narzędzia prawne do zapewnienia ochrony praw dziecka. Nadto, każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej jest uprawnione do opieki i pomocy władz publicznych. Ochronę praw dziecka daje Konwencja o prawach dziecka.

## SUMMARY

*Children's rights in the judicial decision of the European Court of Human Rights and the Constitutional Tribunal*

Works on establishing an the institution of the Spokesman of children's rights in Poland were initiated by NGO's and environmental activi- functioning ce in favour of rights to children. As a result in the Constitution of the Republic of Poland a recipe was entered (Art. of 72 sec. 4) gives a legal basis for appointing the Spokesman of children's rights. As a result of parliamentary works 6 January 2000 a bill was passed about the Spokesman of children's rights. In this way an institution of the protection of human rights equipped with entitlements about procedural, test, emergency, signal and initiating character was formed.

Poland has legal tools to is protecting children's rights. Moreover, everyone has the right to demand the child protection from public authorities before the violence, the cruelty, the exploitation and the corruption. Uncared-for child parental is entitled to the care and the help of official authorities. A Convention on children's rights is giving the protection of children's rights.

## BIBLIOGRAFIA

- Sprawa *X i Y przeciwko Holandii* wyrok z dnia 26 marca 1985 roku, seria A nr 91, ust. 21–27.
- Sprawa *A. przeciwko Wielkiej Brytanii*, 23 wrzesień 1998 roku.
- Sprawa *D.P. i J.C. przeciwko Wielkiej Brytanii*, nr 38719/97.
- Sprawa *M.C. przeciwko Bułgarii*, nr 39272/98, ust 149, ECHR 2003-XII.
- Sprawa *Grzelak przeciwko Polsce*, nr 7710/02.
- Sprawa *Ilbeyi Kemalo lu i Meriye Kemalo lu przeciwko Turcji*, nr 19986/06.
- Sprawa *Marckx przeciwko Belgii*, 13 czerwiec 1979 roku, seria A nr 31.
- Sprawa *Airey przeciwko Irlandii*, 9 październik 1979 roku, seria A nr 32.
- Sprawa *Varnava i Inni przeciwko Turcji* [GC], nr. 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 i 16073/90, ECHR 2009.
- Sprawa *X i Y przeciwko Holandii*.
- Sprawa *Beganović przeciwko Chorwacji*, nr 46423/06, 25 czerwiec 2009 roku.
- Sprawa *Mahmut Kaya przeciwko Turcji*, nr 22535/93, ECHR 2000-III.
- Sprawa *Juppala przeciwko Finlandii*, nr 18620/03, 2 grudzień 2008 roku.
- Sprawa *Storck przeciwko Niemcom*, nr 61603/00, ECHR 2005-V.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 1976 r., III CZP 94/75, OSNCP 1976 7-8.
- Wyrok z 7 sierpnia 1996 r. *Johansen p. Norwegii*, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-III, pp. 1001-1002, § 52, oraz *Elsholz p. Niemcom* [GC], nr 25735/94, ECHR 2000-VIII.
- Wyrok z 28 listopada 1996 r. *Ahmut p. Holandii*, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-VI, p. 2031.
- Sprawa *Ignaccolo-Zenide p. Rumunii*, nr 31679/96, p. 265, ECHR 2000-I;
- Sprawa *Nuutinen p. Finlandii*, nr 32842/96, § 129, ECHR 2000-VIII.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 listopada 2002r.sygn. SK 40/01, OTK ZU nr 6/2002, poz. 81.
- J. Gwiazdomorski [w:] J.S. Piątoski (red.), *System prawa rodzinnego*.
- M. A. Nowicki: *Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wybór Orzecznictwa*, Warszawa 1998, poz. 1150.
- M.A. Nowicki, *Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Kamienie Milowe*, Warszawa 1997, wyd. 2.
- Orzeczenie z dnia 23 września 1994 r. w sprawie *Hokkanen przeciwko Finlandii*, A.299-A,
- T. Smyczyński, *Pojęcie dziecka i jego podmiotowość w Konwencji o Prawach Dziecka. Analiza i Wykładnia*, red. T. Smyczyński. Poznań 1999.
- E. Kartowicz, *Ochrona Praw Dziecka w kontekście działalności UNICEF*, Warszawa 1996, s. 42.